

RASİM ÖZDENÖREN

YAZI, İMGE
VE GERÇEKLİK

© İz Yayıncılık Limited Şirketi, 2023

Sertifika no: 49821

İz Yayıncılık: 354

Bütün Eserleri: 28

ISBN: 978-605-326-785-0

6. baskı, İstanbul 2023

Oruçreis Mahallesi, Tekstil Kent Caddesi

Koza Plaza B Blok No: 12 Kat: 15/151 Esenler / İstanbul

Telefon: (212) 5207210

www.iz.com.tr

E-posta: bilgi@iz.com.tr

Editör: Zekai Karakaya

Sayfa Tasarımı: Ali Kahraman

Basıldığı yer: Mega Basım Yayın San. Tic. A.Ş. (Sertifika No: 44452)

Cihangir Mahallesi Güvercin Caddesi No: 3/1 Baha İş Merkezi

A Blok 34310 Haramidere, İstanbul Türkiye

YAZI, İMGE
VE GERÇEKLİK

RASİM ÖZDENÖREN

denemeler

Gözden geçirilmiş yeni baskı

iz

Rasim Özdenören; 1940'ta Maraş'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini Maraş, Malatya, Tunceli şehirlerinde tamamladı. İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsünü (1964) ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini (1967) bitirdi. Devlet Planlama Teşkilatında uzman olarak çalıştı. Araştırma amacıyla ABD'nin çeşitli eyaletlerinde 1970-1971'de iki yıl kadar kaldı. 1975 yılında Kültür Bakanlığı Bakanlık Müşavirliği görevine geldi. Aynı bakanlıkta bir yıl da müfettişlik yaptıktan sonra 1978'de memurluktan istifa etti. 1980'de Devlet Planlama Teşkilatındaki görevine tekrar döndü. Uzmanlık, daire başkanlığı, genel sekreter yardımcılığı, genel sekreterlik, müşavirlik görevlerinde bulundu. 2005 yılında, devlet memurluğuna genel sekreter unvanıyla noktayı koyarak kendi deyimiyle özgürlüğünü ilan etti.

Öykülerinde, değerlerinden koparılmış ve modern kent ortamına kısıtılmış bireyin ve ailenin acısını, terk edilmişliğini, yalnızlığını etkili bir anlatımla yansıtmış, insanın yaşadığı trajik/dramatik açmazı, çarpılmayı, uyumsuzluğu, uyumsuzluğu, çözölmeyi, kültür şokunu kuşatıcı ve derinlemesine bir yaklaşımla dile getirmiştir.

Hakkında çok sayıda tez, özel sayı, kitap, makale, bildiri hazırlandı.

Türk öykücülüğünün ve deneme yazarlığının gelmiş geçmiş en usta kalemlerinden biri olarak temayüz etti.

1969'da *Edebiyat*, 1976'da *Mavera* dergilerinin kurucuları arasında yer aldı.

Kasım 2014'ten vefatına kadar *Hece* ve *Heceöykü* dergilerinin Genel Yayın Yönetmenliği'ni yürüttü.

Yeni Devir ve *Yeni Şafak* gazetelerinde 40 yıldan uzun süren köşe yazarlığıyla dünyanın, hayatın, edebiyatın ve insanın nabzını tuttu.

1977'de *Çok Sesli Bir Ölüm* ve *Çözölme* adlı öyküleri TV filmi yapıldı.

1978'de *Çok Sesli Bir Ölüm* Uluslararası Prag TV Filmleri Yarışması'nda Jüri Özel Ödülü aldı.

1978'de *İki Dünya* kitabıyla Türkiye Millî Kültür Vakfı'nın 'Fikir' Dalında Jüri Özel Ödülü'ne layık bulundu.

1984'te *Denize Açılan Kapı* kitabı ile Yazarlar Birliği'nin 'Yılın Hikâyecisi Ödülü'nü aldı.

1986 yılında *Ruhun Malzemeleri* kitabı ile Türkiye Yazarlar Birliği'nin 'Deneme Ödülü'ne layık görüldü.

2008'de Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türk Dil Kurumu, RTÜK'ün iştirakiyle düzenlenen Karaman Türk Dili Ödülü kapsamında 'Türkçeyi Güzel ve Doğru Kullanan Edebiyatçı Ödülü' verildi.

2009 yılında TBMM Üstün Hizmet Ödülü'ne layık bulundu.

2011'de Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi ve 2015'te Sakarya Üniversitesi tarafından *fahri doktora* unvanı verildi.

2015 yılında T.C. Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü'ne layık bulundu.

2016 yılında Star gazetesinin düzenlediği Necip Fazıl Kısakürek Saygı Ödülü'nü kabul etti.

2018'de Bayburt Üniversitesinin düzenlediği 2. Dede Korkut Ödülleri kapsamında 'Bilge Adam Ödülü' verildi.

2018 Ekim'de Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu üyeliğini kabul etti, bilahare buradan ayrılarak Cumhurbaşkanlığı Yerel Yönetimler Kurulu üyeliğine geçti.

23 Temmuz 2022'de Ankara'da vefat etti, İstanbul Eyüp Sultan Camii Haziresi'ne defnedildi.

ESERLERİ:

Öykü:

Hastalar ve Işıklar (1967), *Çözülme* (1973), *Çok Sesli Bir Ölüm* (1974), *Çarpılmışlar* (1977), *Denize Açılan Kapı* (1983, Yazarlar Birliği'nin 1984 'Hikâye' Alanında 'Yılın Hikâyecisi' Ödülü), *Kuyu* (1999), *Hışırta* (2000), *Ansızın Yola Çıkmak* (2000), *Toz* (2002), *İmkânsız Öyküler* (2010), *Uyumsuzlar* (2015), *Elli Yılın Öyküsü* (2017, toplu öyküler), *İlk Öyküler* (2022), *Kör Pencere* (2022).

Roman:

Gül Yetiştiren Adam (1979).

Deneme:

İki Dünya (1977, Türkiye Millî Kültür Vakfı 'Fikir' Dalında 1978 Jüri Özel Ödülü), *Müslümanca Düşünme Üzerine Denemeler* (1985), *Yaşadığımız Günler* (1985), *Ruhun Malzemeleri* (1986, Türkiye Yazarlar Birliği 1986 Deneme Ödülü), *Yeniden İnanmak* (1987), *Çapraz İlişkiler* (1987), *Kafa Karıştıran Kelimeler* (1987), *Yumurtayı Hangi Ucundan Kırmalı* (1987), *Müslümanca Yaşamak* (1988), *Red Yazıları* (1988), *Yeni Dünya Düzeninin Sefaleti* (1996), *Ben ve Hayat ve Ölüm* (1997), *İpin Ucu* (1997), *Acemi Yolcu* (1997), *Kent İlişkileri* (1998), *Yüzler* (1999), *Köpekçe Düşünceler* (1999), *Eşikte Duran İnsan* (2000), *Yazı İmge ve Gerçeklik* (2002), *Aşkın Diyalektiği* (2002), *Düşünsel Duruş* (2004), *Siyasal İstiareler* (2009), *Açık Mektuplar* (2014, okurlara yazılmış açık eleştiri mektupları), *Edebiyat ve Hayat* (2012, deneme seçkisi), *Hadislerin Işığında Hz. Peygamber* (2018), *Ariyet Fikirle Düşünmek* (2022).

Söyleşi:

Portre Söyleşileri (2023).

Çeviri:

Hayvan Çiftliği - George Orwell (1964, yeniden 2021), *İslâm'da Devlet Nizamı* - Ebü'l-A'lâ Mevdûdi (1967), *İslâm Devleti'nde Malî Yapı* - S. A. Sıddîkî (1972).

İçindekiler

Beşinci Baskı İçin Açıklama	11
İstidat	13
Sanatçı, İnsan ve Oyun	15
Yazar	18
Yazı	20
Bulutsu Durum	23
Önce İmge mi Gelir, Kelime mi?	26
Yazı ve Mazmun	28
Yazmak Keşfetmektir	30
Yazmak Yıldırımını Çekmektir	33
Yazarlık Mesleği	36
Yazmakla Yaşamak Arasındaki Uçurum	39
Metalaşan Yazı	44
Yazı Kendini Savunuyor	47
Niçin Yazmak?	50
Bahanesiz de Olabilir	52
Söyleyecek Sözü Olmak	55
Gerçek Dediğin Nedir ki?	57
Yazı Gerçeği Saptırır	60
Gerçeği Yeniden Kurmak	62
Gerçek ile Kurgu	65
Başı ve Sonu	67
Yazmak: Tuhaf Bir Eziklik	69

Anlatılmaz Olanın Anlatılmazlığını Anlatmak.....	71
Olduğu Gibi Olmak Nasıl Bir Şeydir?	73
Hayat ve Yazı.....	75
İnanılır Olan ve İnanılır Olmayan.....	77
Yazı İhtimalleri Çoğaltıyor.....	79
Yazı ve Kısıtlanmışlık.....	81
Anlık Yaşantı.....	84
Yazar Ne Kadar Kendisi?.....	87
Yazmak Şizofreni mi?	89
Yazmanın Keyfi ve Kederi	91
Yazı ve Boşluk.....	94
Yazı Hayatla Aramızı mı Açıyor?	96
Yazı: Meçhule Riayet.....	99
Yazı: Gerçeğin İmgeye Dönüştürülmesi.....	102
Yazılabilen ve Yazılamayan.....	104
Susan Yazar.....	106
Yaşamak, Tanımak, Yazmak	108
Yazı Sabitleştirmeye Karşı.....	110
Kısa Yazı.....	112
Eflatun Diyor ki.....	114
Zor Yazmak, Kolay Yazmak	117
Mesaj.....	120
Saklı Olmak.....	122
Soap Opera ve Gerçeklik.....	124
Dinin Hayattaki Yeri Edebiyatı da Irgalıyor.....	126
Şaşırtmayan Şaşırtmaca'nın Edebiyatı Yok.....	128
Yerliliği Tüketmek.....	130
Köle Edebiyatı.....	132
Polisiye ve Tarih.....	135
Leonardesk Gülüş ya da Ukde.....	137
Maviyi İptal.....	140

Ulaşılmazlık Yolunda.....	142
İlk Kelime.....	144
Atıl Bilinç.....	146
Ustalık ve Sahtelik.....	149
Günümüzün Bir Yazarı.....	153
Günümüzün Bazı Başka Yazarları.....	155
Sanatçı ve Eseri.....	158
İki Kuyu ya da “Niçin Yazıyorum?”a Bir Cevap Denemesi.....	160
Kül Tablası.....	163
Kül Tablasının Öyküsü.....	165
Üç Hamal Öyküsü.....	167
Öykü Yazmak.....	169
Öykünün Bendeki Karşılığı.....	173
Öykü Neyi Anlatır?.....	175
Hep Aynı Öykü.....	177
Şablon.....	179
Roman Kahramanı Denetlenebilir mi?.....	181
Durduk Yere Cinayet.....	183
Üslup Ele Veriyor.....	185
Dikiz ve Gözlem.....	187
Rabıta.....	190
Sessiz Sinema/Kelimesiz Şiir.....	192
Şiir: Şerefli Sanat.....	194
Şiir Ne Anlatır?.....	196
Şairin Durumu.....	198
Şiirin Sahnelenmesi.....	200
Okuyucu Faktörü.....	202
Okuyucusuz Yazı Olur mu?.....	204
Eleştirmecinin Değeri.....	206

Beşinci Baskı İçin Açıklama

Yazı, İmge ve Gerçeklik kitabının bu baskısına iki yeni yazı eklenmiştir:

1. “Yazmakla Yaşamak Arasındaki Uçurum”,
2. “Gerçek Dediğın Nedir ki?”

İstidat

Her gün herkesin, hepimizin önüne farkına vardığımız veya varmadığımız fırsatlar çıkıyor. Bunların bazılarının, söylediğim gibi, farkına bile varmıyoruz. Bir kısmının farkına varsak, bu kez de o fırsatı kullanıp kullanmamak bizi ırgalamıyor. Bizi ırgalayanlar, bizim ancak içimizden gelen, bizi dürtükleyip duran, dışa vurmak için fırsat kollayan türdeki fırsatlardır. Bu demektir ki, biz ancak, bizim istidadımızla aynı tınıda titreşen fırsatlara açık bulunuyoruz ve ancak aynı tınıyla titreştiğimiz fırsatları fırsat sayıyoruz.

İmdi, genç kız, hâlen sürdürdüğü mesleğine nasıl başladığının öyküsünü şöyle anlatıyor: “Bir gün, diyor, bir vitri ni seyrederken, bir moda ajansının yetkilisi tarafından keşfedildim ve bu işe başladım. Aslında ben doktor olmak istiyordum, şimdi yaptığım işi icra etmek aklımın ucundan bile geçmiyordu.” İşte diyorum ki, bu genç kadının şimdi icra etmekte olduğu iş her ne olursa olsun, eğer onda, o işi yapmaya yönelik bir istidat bulunmasaydı, onun ayaklarının altına altın da döşeseler, olmazdı, yapmazdı, yapamazdı. Nitekim “artist” olmak için yollara düşen, çalmadık kapı bırakmayan niceleri, eğer şansları yaver gitmişse, sıradan bir iki filmde denenirler ve sonunda tasfiyeye uğrayıp giderler. Ama öyleleri de çıkar ki, daha ilk fırsatta kendini göstermenin bir yolunu bulur ve temayüz etmekte gecikmez. Kendi fırsatını kendi yaratanlar

olabileceği gibi, önüne çıkan fırsatı değerlendirmek suretiyle bir yere varanlar da olabilir. Ama varılan yerde gösterilen başarı kişinin istidadına bağlıdır.

Denebilir ki, herkeste her iş için vasat bir yetenek bulunur. Dolayısıyla herkes her işi yapabilir. Bu doğrudur. Ama o işi en azından bir virtüöz maharetiyle başarabilmek o iş için gerekli istidatla donatılmış olmayı gerektirir. Çalışmayla, eğitimle, yani alışkanlık kazanmak suretiyle vasat bir kişiden bir ip cambazı yetiştirmek de mümkündür. Ama öyle insanlar vardır ki, sanki ip cambazı olmak için yaratılmıştır, denilir. Adam o işin virtüözüdür. Ama böyle birinin ip cambazı olabilmek için hayatı boyunca eline fırsat geçmemiş ve dolayısıyla o işe bulaşmadan kalmış olması da mümkündür.

Bu konularda düşünürken, çocukluğumuzun bir kısmının geçtiği Malatyada sokak aralarında karşımıza çıkan bir çocuğu hatırlarım. Bu çocuğu her nerede olsa, önünde kendi elle riyle hazırlamış olduğu bir çamur malzemesiyle görürdük. O çocuk, o çamurdan, güzel heykelcikler, biblolar imal ederdi. Bu minicik heykelcikler öylesine kusursuzdu ki, hayran kalırdık. On yaşından daha küçüktü. O yaşta, yaptığı, üstelik modelsiz olarak ve sırf hayal gücüne dayanarak yaptığı o minicik heykelciklere onca ayrıntıyı nasıl sıkıştırabildiği, şimdi bile beni hayrete düşürüyor. Bir ceketin kıvrımını, bir kasın belli bir pozisyonunu, bu çocuk nerden, nasıl öğrenmişti, meçhul. O çocuğun eline bir fırsat geçmemişse veya geçmiş olsa bile o fırsatı değerlendirebilmesi için bir biçimde önü kesilmişse, onun o konudaki mahareti sönüp gitmiştir. Acaba o çocuğa noldu? Oradaki maharetini başka bir alana mı yöneltmek zorunda kaldı? O alanda aynı başarıyı gösterebildi mi?

Sanatçı, İnsan ve Oyun

Olay ilk kez vuku bulmuyordu. Bu olay üzerine kurulmuş tiyatro oyunları, sinema filmleri vardı. Ancak olayın gerçek hayatta geçmesi gene de kanıksanmışlık duygusu uyandırmıyor ve her şey yeni baştan bir kez daha yaşanıyor: aynı trajik duygu etkisini yitirmediğini gösteriyordu. Yakınlarda bir kez daha yaşanan olay, işte şu bildik olay: gerçek hayatında gerçek bir acıyı yaşayan bir tiyatro sanatçısının, acısını içine gömererek, onu yok sayarak seyircisinin karşısına çıkması ve onu eğlendirmeyi başarması... Olay, komedi sanatçılarının ya da palyaçoların başına geldiğinde, trajik olan görünür hâle geliyor. Sahneye çıkması gereken sanatçı, az önce annesinin öldüğünü işitmiştir; ancak salon seyirciyle doludur, onların mazeret dinlemeyeceği düşünülmektedir, böylece, sanatçı bağrına taş basarak sahneye çıkmak ve seyircisini eğlendirmek zorundadır! O anda, kimsenin aklına, seyirciden özür dilemek gelmiyor. Çünkü bu özürün kabul edilip edilmeyeceği bilinmiyor. Bu özür kabul edilebilir bulunsa bile, mazeretin maliyeti göze alnamıyor ve sonuçta sanatçı feda edilerek program yerine getiriliyor. Burada, insanı rahatsız eden bir şeylerin varlığı duyumsanmıyor mu?

En başta, sanatçının bağrına taş basarak sahneye çıkmak zorunda bırakılması, o sanatçı bakımından trajik (acınılası) bir durumdur; ama o, görevini yapmak zorundadır. Seyircinin,

sanatçının durumunu bile bile onu seyretmesi ise katı kalplilik sayılmalıdır; ancak gerçek, seyirci tarafından sonradan öğrenilmişse, o seyirci de bir eziklik yaşamak durumuna düşüyor. Böylece iki tarafı da üzen bir olay, bu üzücü niteliği bilene bilene niçin kabulleniliyor?

Çünkü oyuncu, yaptığı işin “kutsal” olduğu kanısını taşıyor. Ona sorulduğunda, oyununun bir gün bile olsun ve sebebi her ne olursa olsun aksatılması, mümkünü kabil olmayan bir durumdur: o oyun oynanacaktır! Seyirciyse, bu “kutsal” olanın öte yanında yer alıyor ve katlanılması gereken her ne varsa onun adına ifa ediliyor: seyirci buna inanıyor veya inandırılıyor! İyi de, bu düzenleme kimin marifetiyle kotarılıyor? Bu işler, bunca fedakârlıklar, hem oyuncuyu hem seyirciyi hüzne sevk eden bu tavır, gerçekte kim adına ve kimin için alınıyor? Bu sorunun cevabı, bu fedakârlıktan kimin çıkarının bulunduğu ortaya konulmasıyla açığa çıkartılabilir. Bu işte kimin çıkarı var?

İçine bunca kutsal motifler şırınga edilmiş ve yüceltilmiş bir tavır alış, böylesine maddiyat kokan bir soruyla berbat etmenin âlemi var mıydı? Ama durum, insanların kişilikleriyle ilintili görünmüyor; durum, onların içinde yaşadıkları modern toplumun niteliğiyle ilgili olarak ortaya çıkıyor. Modern toplumsal ilişkilerin gayrişahsî ve profesyonel bir düzlemde cereyan ettiğini düşünüyoruz. Bu yüzden, insanlar, ölmedikçe sahneye çıkmak zorundadırlar! Sahnenin prodüksiyonunu üstlenmiş olanların, bu oyunun bir defalığına bile olsa aksatılmasına tahammülleri yoktur. Çünkü bir defalığına olan bir aksama, o oyundan elde edilecek maddî hasılanın (elde edilecek kârın) belki tümüne, belki önemli bir kısmına tekabül edecektir: bundan fedakârlık etmek düşünülemez, çünkü bir

sürü insan bu işten ekmeek yemektedir. Bu fedakârılığa katlanmanın kolay yolu, insanları (oyuncuyu ve seyirciyi) yapılan işin kutsallığına ve o işin yüceliğine inandırmaktan geçiyor: böylece insanlar da neticede bir hüznü yaşamış olsalar bile, kutsal bir iş yaptıklarına kani oluyorlar.